

7. Somin S. (2000), The church and the army: partnership or takeover?, *Natsionalna bezpeka i oborona [National Security and Defense]*, 10, pp. 99-104 (ukr).

8. Ukraine 2013: Church-state relations, *Religion and Power in Ukraine: problems of relationships. Informational materials for the Round Table «Church-state relations in Ukraine as of 2013: moving towards partnership between the state and the Church, or to the relationship crisis?» April 22, 2013* (2013), Kyiv, 76 p. (ukr).

9. Perebenesiuk V. P., ed. (2004), Church in Ukrainian society. Sociological research, Kyiv, 52 p (ukr).

10. What will be the model institution of the military chaplaincy in the army?, available at: <http://religions.unian.net/ukr/detail/8670> (ukr).

© Владиченко Лариса

Надійшла до редакції 03.02.2014

УДК 141.32

КАРПЕНКО АНДРІЙ,

*старший викладач кафедри філософії, соціально-політичних і правових наук
Донбаського державного педагогічного університету, м. Слов'янськ*

ЗАБУДЬКО ВІКТОРІЯ,

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ

ІДЕОЛОГІЧНИЙ КОМПОНЕНТ ФІЛОСОФІЇ МАРТИНА ГАЙДЕГ҆РА В КРИТИЦІ ГЕРБЕРТА МАРКУЗЕ

У статті досліджено методологічний зміст ідеологічної критики філософії Мартіна Гайдег҆ра в оцінці Герберта Маркузе. Виявлено моменти наближення Г. Маркузе до екзистенціальної аналітики "Буття та часу" та поступового подолання екзистенціалізму в іманентних горизонтах марксизму. Визначено критичний акцент Г. Маркузе на нейтральному та ідеологічному характері гайдег҆рівської категоріальної парадигми.

Ключові слова: рефлекс; транскрипція; референт; методологія; ідеологія; нейтралізація.

Постановка проблеми. Вирішення проблеми реконститування української філософської культури передбачає ретельне освоєння досвіду світових філософських традицій щодо розробки конкретних наукових питань. Тільки поступовий і неквапливий діалог з іншими філософськими культурами розкриє горизонт можливостей самоутвердження та ідентифікації української філософії. Тільки ретельне читання конкретних текстів допоможе уникнути передчасних узагальнень та категоричних висновків, які так часто перешкоджають еволюції критичного мислення. Спираючись на ці засновки, ми акцентуємо на проблемі засвоєння філософії Мартіна Гайдег҆ра в умовах пострадянської дійсності взагалі та українського філософського процесу зокрема. Наразі вітчизняна історико-філософська наука переживає складний період перенормування власної наукової основи, який супроводжується гострою методологічною кризою.

Одним зі способів подолання методологічної еклетики сучасної історії філософії є критична оцінка світового досвіду щодо рецепції та інтерпретації дискурсу Гайдег҆рової філософії світовою філософською спільнотою. У цій розвідці ми звертаємося до експертизи змісту та методології ідеологічної критики філософування Мартіна Гайдег҆ра, репрезентованої в працях Герберта Маркузе.

Аналіз основних досліджень і публікацій з проблеми. У пострадянській науці рецепція Гайдег҆рової філософії визначена домінуванням "рефлексу іма-

нентної герменевтики", який реалізується в парадигмі історіографічних транскрипцій: екзистенціалістській, онтологічній, міфопоетичній тощо. У російськомовній та україномовній літературі з питань "гайдег҆рознавства" немає праць, тематично орієнтованих на виявлення ідеологічної "тіні" філософування М. Гайдег҆ра. Світова ж філософська спільнота, навпаки, чи не кожної декади генерує певний дискурсивний масив, референтом якого знову й знову постає "Гайдег҆рова контрверза" - факт політичної ангажованості Мартіна Гайдег҆ра; факт, який прямо пов'язує одну з найвеличніших філософій минулого століття з найжахливішим політичним режимом в історії людства; факт, який докорінно проблематизує відношення між філософією та політикою; факт, наявність якого є випробуванням для історико-філософської думки. Повторне повернення проблеми та участь у дискусіях провідних мислителів свого часу свідчать про релевантність топіки щодо виявлення логіки еволюції історико-філософської рефлексії в загальному філософському процесі.

У попередніх працях нами було досліджено варіації ідеологічного рефлексу історіографії філософування М. Гайдег҆ра, втілені в транскрипціях "соціологів знань" П. Бурдьє і Р. Коллінза та "біографів" Г. Отта і В. Фаріаса. У цій розвідці дослідження сфокусоване на ідеологічній критиці Гайдег҆рової філософії з боку Герберта Маркузе.

Мета дослідження - виявити методологічний зміст ідеологічного рефлексу філософування Мартіна Гайдег҆ра в оцінці Герберта Маркузе.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань:

- встановити корпус текстів, безпосередньо дотичних до визначеної проблематики;
- узагальнити зміст критичної аргументації з боку Г. Маркузе.

Виклад основного матеріалу. Історико-філософська думка є, за визначенням, "рефлексією рефлексії". Цей факт значно ускладнює оптимізацію термінологічного забезпечення історії філософії як окремої галузі знання. Умови так званого "методологічного плюралізму", проголошеного принципом сучасного філософування, сприяють поглибленню кризи науки як цивілізаційного інституту суспільства та дестабілізують загальне поле верифікації суджень у якості наукових, філософських, лінгвістичних тощо. У сучасному історико-філософському дискурсі терміни "ідея", "категорія", "концепт", "поняття" чітко не диференційовані на рівні денотації, а лише ситуативно розподіляються на рівні конотації. Звичайно, думка є актуальним і динамічним процесом, але будь-які термінологічні субституції, контамінації, зміщення мають бути детально обґрунтованими та виправданими потребами дослідження конкретного предмету, а не топологією самого рефлексивного дискурсу. Конче необхідною для будь-якого дослідження є пропедевтика основних понять, яка забезпечить ідентичність дискурсу в динаміці сучасного інформаційного процесу.

У нашому дослідженні ми використовуємо термінологічну пару "референт-рефлекс", яка є тактичним доповненням до об'єкт-предметної основи історико-філософської думки. Об'єктом історико-філософського дослідження є дискурс філософського змісту. Предметом історико-філософського мислення є реконструкція певного значення з матерії досліджуваного дискурсу. Думка історика філософії завжди має певний фокус, певний акцент, який звужує горизонт рефлексії до тематизованого рефлексу. Рефлекс реалізується в конкретній транскрипції, засобами якої і здійснюється спочатку конструювання в дискурсивній основі об'єкта конгруентного до методології дослідження референта, а згодом - і власне реконструкція того змісту, якого прагне думка.

Стратегічним завданням для нас постає пошук найбільш адекватної для потреб сучасного філософського процесу методології історико-філософської аналітики. Загальний дискурс гайдегґерознавства в цьому відношенні є невичерпним ресурсом найрізноманітніших методологічних рішень та герменевтичних стратегій і тактик. Увесь цей дискурсивний масив тлумачень розподілено на певні рефлекси, у межах яких ми виокремлюємо тематичні транскрипції. Їх подальша інвентаризація та реінструменталізація в горизонті актуальних проблем філософського мислення складають необхідні умови дійсно сучасного історіографічного дослідження філософського спадку Мартіна Гайдегґера.

Ідеологічний рефлекс філософської історіографії є різновидом соціокультурного підходу до визначення предмету історії філософії. Ставка на соціокультурний вимір буття філософії є альтернативою очевидній тенденції сучасної історико-філософської науки до надто звуженого розуміння власного предмету. Така тенденція призводить до сублімації та герметизації філософської аналітики, яка вироджується в рафіновану метадекриптивну історію ідей, пригнічуючи прагнення досягнути іманентних глибин соціокультурного процесу, де

корінилося життя конкретних людей, які плекали філософське мислення. Ідеологічний рефлекс засновано на припущенні про те, що будь-яка думка має певну ідеологічну "підшивку". Ідеологія є тіннювою іпостассю мислення, оскільки будь-яка думка має сліпу зону некритично сприйнятих уявлень і припущень, які утворюють ідеологічну прошивку буття мислення в цілісності певної культурної формації. Ідеологію можна назвати тіннювим двійником граматики природної мови, що нечутно втримує та боронить схематизовані, застигли форми змістовності, які майже без усвідомлення транслюються мовцем у майбуття.

Ідеологічна критика філософії вкорінена в стратегіях підозри неklasичних форм філософування: марксизму, ніцшеанства, психоаналізу тощо. Різноманітні комбінації концептуальних інгредієнтів філософії підозри визначили філософський процес у повоєнний час. Одна з найпотужніших теорій ідеологічної критики сформована дискурсом так званої франкфуртської школи, до якої зараховують Г. Маркузе, В. Беньяміна, Т. Адорно, М. Горкгайма, Ю. Габермаса. Розбудова власної концепції франкфуртцями супроводжувалася переоцінкою ключових трендів тогочасного філософування: позитивізму та екзистенціалізму. У такому контексті залишити поза увагою одіозну фігуру Мартіна Гайдегґера було майже неможливо.

Ми зосередимо увагу на ключових моментах критики Гайдегґерової філософії в працях Герберта Маркузе. Погляди Г. Маркузе треба розглядати в діахронічному зрізі еволюції його мислення, у якій виразно простежуються період наближення до М. Гайдегґера, розрив 1933 року та повоєнна критика гайдегґерівської філософії. Корпус текстів Г. Маркузе, які складають основу дослідження, включає повоєнне листування між ним та М. Гайдегґером, інтерв'ю Г. Маркузе 1974 року, його праці різних років.

У другій половині двадцятих років минулого століття німецька інтелектуальна культура переживала кризу зміни поколінь. Наростала потреба в новітній фундаментальній філософській теорії, яка постала б дійсною альтернативою консервативним академічним трендам неокантіанства, неогегельянства й позитивізму з одного боку та популярним, але публіцистичним за характером варіантам екзистенціальної філософії або культурної критики. Саме в такому контексті публікація М. Гайдегґером трактату "Буття і час" у 1927 році спричинила гостру дискусію та викликала справжній інтерес з боку німецьких інтелектуалів, до яких належав і Г. Маркузе: "Праця Гайдегґера здавалася мені й моїм товаришам новим початком: ми сприймали його трактат і лекції як конкретну філософію, оскільки там говорилося про Екзистенцію, про нашу екзистенцію, про тривогу, турботу, втому тощо" [6, с. 62]. На хвилі такого настрою Г. Маркузе вирішує співпрацювати з М. Гайдегґером.

Тексти Г. Маркузе, написані в період цієї співпраці, показують, що найпривабливішим для нього моментом Гайдегґерової думки була здатність поєднати витончені спекуляції фундаментальної онтології з актуальним соціокультурним контекстом. Г. Маркузе намагається здійснити синтез екзистенційної аналітики з інтенціями марксизму на загальній основі критики німецького ідеалізму в руслі практичного повороту філософування: "Якщо значення філософування полягає в унаочненні істини, якщо істина має екзистенціальний характер, тоді філософування постає не тільки одним з-поміж

інших способів здійснення людини, філософія як така є екзистенціальною" [6, с. 68]. Для Г. Маркузе вирішальним є наголос на філософуванні як практиці, як можливості компонування теорії та практики в спосіб, альтернативний до позитивістського сциєнтизму, метафізичної антропології або психологічної культурології, які нівелювали соціально-політичний зміст науки. Поряд із "активістськими" імплікаціями Гайдегґерової філософії найбільш привабливою для Г. Маркузе постала категорія історичності в тій формі концептуалізації, якої вона набуває в "Бутті та часі", коли М. Гайдегґер у другій частині трактату несподівано переходить від аналітики *Das ein* в індивідуалістичних "к'єркеґорівських" термінах до перспективи історичної колективності. Під впливом дільтеївської думки М. Гайдегґер долучає до аналізу такі поняття як "спільнота", "доля", "покоління", "історичне життя народу", це призводить до якісної трансформації категоріальної парадигми першої частини трактату.

Саме радикальна постановка категорії історичності відкривала можливість синтезу марксизму з екзистенціалізмом. М. Гайдегґер радикалізує дільтеївську герменевтику історії як плинності та зміни смислових структур тим, що вводить як домінуючу в темпоральній будові *Das ein* модальність майбутнього: людина не є присутньою в історії, вона є історією, найбільш живою історичністю, яка екзистує власні іманентні сили у формі смислу. Філософія М. Гайдегґера сприймається Г. Маркузе як найвище досягнення ідеалістичної філософії, категоріальний апарат якої треба використати для розбудови адекватної до вимог часу теорії історичного матеріалізму.

Але вже в 1932 році відбувається подія, яка відвертає Г. Маркузе від М. Гайдегґера в інтелектуальній площині - виходять друком "Економічні та політичні рукописи 1844 року" Карла Маркса. Саме на основі "Рукописів" Г. Маркузе відкриває для себе горизонт інтерпретації марксизму як практично орієнтованої соціально-політичної теорії революційного руху. Марксова інтерпретація відчуження перекинула екзистенціальну герменевтику гайдегґерівського ґатунку.

Політичний реверанс М. Гайдегґера в бік націонал-соціалізму в 1933 році призвів до остаточного розриву між ним і Г. Маркузе. Хоча одразу після війни Г. Маркузе прагне допомогти своєму вчителю подолати сформовану навколо останнього зону відчуження. Але їм так і не вдалося досягти взаємного порозуміння; на вимогу визнати власну помилку та жадливість нацистських злочинів з боку Г. Маркузе М. Гайдегґер відповідає двозначними виправданнями та зустрічними звинуваченнями.

Однак треба зазначити, що певний "гайдегґерівський сентимент" простежується й у подальших працях Г. Маркузе. Саме це й робить його оцінку Гайдегґерової філософії як ідеології значущою, оскільки тут ідеться про власну еволюцію самого Г. Маркузе, про творчий пошук його мислення, про вирішення проблем, іманентно дотичних до глибинних структур Гайдегґерової думки. В інтерв'ю 1974 року Г. Маркузе визнає: "Принаймні я навчився в Гайдегґера певному способу мислити" [3, с. 127]. Проте цей факт не заважає Г. Маркузе викрити ключовий момент ідеологічної підшивки Гайдегґерового філософування - хибну конкретність його термінології.

На думку Г. Маркузе, система мислення М. Гайдегґера залишається теолого-метафізичною, оскільки за

категоріями "буття", "мова", "техніка" простежуються автохтонні єдності, які мають власну іманентну логіку, трансцендентну щодо конкретних умов існування людини. Головний ідеологічний прийом, характерний для гайдегґерівської думки, полягає в нейтралізації ідей, сповнених діалектичним потенціалом: "Наприклад, *Das ein* для Гайдегґера є соціологічно та навіть біологічно нейтральною категорією (відмінність статі не існує!); питання про буття залишається одвічно повторюваним питанням без відповіді; розрізнення між страхом та тривогою призводить до трансформації реального страху на всюдисущу розмиту тривожність. Навіть його на перший погляд найконкретніша екзистенціальна категорія "смерть" спочатку визнається як грубий та безжальний факт лише для того, щоб згодом перетворитися на неподолану можливість" [3, с. 118]. У цьому Г. Маркузе вбачає повернення теологічного та метафізичного підґрунтя гайдегґерівського філософування.

Важливим є також судження Г. Маркузе про те, що тільки у світлі політичного рішення М. Гайдегґера 1933 року виявилися латентні виміри філософії "Буття і часу": песимістична домінуюча екзистенціальна аналітика, безпідставність критеріїв визначення автентичності людського існування, хибна конкретність термінології, які й викривають ідеологічну компоненту фундаментальної онтології як філософської стратегії амбівалентного поєднання онтології відмінності з нейтралізацією дійсних відмінностей, характерних для існування людини.

ВИСНОВКИ

З точки зору методології доробок Герберта Маркузе щодо ідеологічної критики Гайдегґерової філософії містить важливу ідею про спосіб творення категорій, характерний для Гайдегґерового мислення. Таким способом постає нейтралізація іманентних відмінностей смислового поля конкретної категорії. Загальні визначення Г. Маркузе про хибну конкретність гайдегґерівської термінології, трансценденталізм у розумінні мови та техніки, герметизм дискурсів як фундаментальної онтології, так й історії буття утворюють надійну основу для подальшої розробки концептуального апарату ідеологічної критики філософії Гайдегґера як окремого рефлексу в історико-філософській науці про зміст та логіку філософського процесу минулого століття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Farias V. Foreword to the Spanish edition / Victor Farias // The Heidegger case: On philosophy and politics. - Philadelphia : Temple university press, 1992. - Pp. 333-347.
2. Marcuse H. An Exchange of Letters / Herbert Marcuse, Martin Heidegger ; [tr. by Richard Wolin] // The Heidegger's Controversy : A Critical Reader. - Cambridge : WIT Press, 1998. - 325 p.
3. Olafson F. Heidegger's Politics: An Interview with Herbert Marcuse / Frederick Olafson, Herbert Marcuse // The Essential Marcuse. - Boston : Beacon Press, 2007. - Pp. 115-127.
4. Ott H. Biographical bases for Heidegger's "Mentality of Disunity" / H. Ott // The Heidegger case: On philosophy and politics. - Philadelphia : Temple university press, 1992. - Pp. 93-113.
5. Wolin R. The politics of being: The political thought of Martin Heidegger / Richard Wolin. - New York : Columbia university press, 1990. - 221 p.
6. Wolin R. What is Heideggerian Marxism? / Richard Wolin // The Frankfurt School Revisited / Richard Wolin. - New York : Routledge, 2006. - Pp. 61-80.

Карпенко Андрей,

*старший преподаватель кафедры философии, социально-политических и правовых наук
Донбасского государственного педагогического университета*

Забудько Виктория,

Донбасский государственный педагогический университет

ИДЕОЛОГИЧЕСКИЙ КОМПОНЕНТ ФИЛОСОФИИ МАРТИНА ХАЙДЕГГЕРА В КРИТИКЕ ГЕРБЕРТА МАРКУЗЕ

В статье исследуется методологическое содержание идеологической критики философии Мартина Хайдеггера в оценке Герберта Маркузе. Выявлены моменты сближения Г. Маркузе с экзистенциальной аналитикой "Бытия и времени" и постепенного преодоления экзистенциализма в имманентных горизонтах марксизма. Обозначен критический акцент Г. Маркузе на нейтральном и идеологическом характере хайдеггеровской категориальной парадигмы.

Ключевые слова: рефлекс; транскрипция; референт; методология; идеология; нейтрализация.

Karpenko Andrii,

*Senior Lecturer of the Philosophical, Socio-political and Legal Sciences Department,
Donbas State Pedagogical University, Sloviansk*

Zabudko Viktoriia,

*Bachelor of Philology, Graduate Student of the Philology Department,
Donbas State Pedagogical University, Sloviansk*

IDEOLOGICAL COMPONENT OF MARTIN HEIDEGGER'S PHILOSOPHY IN HERBERT MARCUSE'S CRITIQUE

Nowadays the Ukrainian historical and philosophical science is going through a harsh crisis of methodology, caused by distortion of universal coordinates of scientific thinking allegedly providing the condition of the so-called methodological pluralism. Numerous discussions focus on the question about the very scientific nature of history of philosophy as a branch of knowledge. The tendency which appears to prevail in such disputes defines history of philosophy as philosophy in contrast to the opinion that history of philosophy should be rather seen as approximate to social history. This paper aims at revealing relevant methodological instruments of historical reconstruction of philosophical forms in the concreteness of their existence, conditioned by lives of real people with their real ends and drives. Thus we address Herbert Marcuse's critique of Martin Heidegger's philosophy, since once being a Heidegger's assistant he adopted a highly critical position towards his master's philosophy.

Heidegger's Being and Time attracted Marcuse by existential analytics of Being-in-the-world of Dasein and the perspective on historicity of humane condition. In Marcuse's eye Heidegger had come close to the breakthrough towards maintaining of concrete philosophy, providing possibilities of philosophical approach to social realities. By 1932 Marcuse's attempts to reconcile categories of Heideggerian paradigm with strategies of Marxism proved to be a failure. After 1932 Marcuse finds the resources of theoretical enrichment in Marx's Economic and Political Manuscripts of 1844 and distances himself from Heidegger. Nevertheless Heideggerian moments appear to be employed further on in his thinking. Marcuse's critique provides us with an efficient assessment of Heidegger's key concepts as neutralized terms, unable of reaching out to the very reality of human existence, being ideological doubles of sociologically valid terminology.

Keywords: reflex; transcription; referent; methodology; ideology; neutralization.

REFERENCES

1. Farias V. (1992), Foreword to the Spanish edition, *In: The Heidegger case: On philosophy and politics*, Temple University Press, Philadelphia, pp. 333-347 (engl).
2. Marcuse H. and M. Heidegger (1998), An Exchange of Letters, *In: The Heidegger's Controversy: A Critical Reader*, WIT Press, Cambridge, pp. 152-167 (engl).
3. Olafson F. (2007), Heidegger's Politics : An Interview with Herbert Marcuse, *In: The Essential Marcuse*, Beacon Press, Boston, pp. 115-127 (engl).
4. Ott H. (1992), Biographical bases for Heidegger's "Mentality of Disunity", *In: The Heidegger case: On philosophy and politics*, Temple University Press, Philadelphia, pp. 93-113 (engl).
5. Wolin R. (1990), The Politics of Being: The political thought of Martin Heidegger, Columbia University Press, New York, 221 p. (engl).
6. Wolin R. (2006), What is Heideggerian Marxism?, *In: Wolin R. The Frankfurt School Revisited*, Routledge, New York, pp. 61-80 (engl).

© Карпенко Андрій, Забудько Вікторія
Надійшла до редакції 31.01.2014